

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 24.08.2022
Published /Yayınlanma 30.09.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Şehidoğlu, Z. (2022). Yeni medyada kullanıcılar tarafından üretilen kötülüğün boyutları: Twitter örneği. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(87), 1842-1853.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3208>

Arş. Gör. Dr. Zeynep ŞEHİDOĞLU

<https://orcid.org/0000-0001-8862-7470>

Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE

YENİ MEDYADA KULLANICILAR TARAFINDAN ÜRETİLEN KÖTÜLÜĞÜN BOYUTLARI: TWİTTER ÖRNEĞİ¹

DIMENSIONS OF USER-GENERATED EVIL IN NEW MEDIA: A CASE STUDY OF TWITTER

Issue/Sayı: 87

Volume/Cilt: 9

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

İletişim teknolojilerinin İnternet’le birlikte hızla gelişimine bağlı olarak geleneksel iletişim süreci de değişime uğramaktadır. Kullanıcı, artık pasif olan alıcı konumuyla sınırlı kalmamakta gönderici de olabilmektedir. Böylece yazma, konuşma, paylaşma hatta kendi kanalını kurup yayın yapma imkanlarına kavuşmuştur. Bu çalışma, yeni medya mecralarında aktif olan kullanıcının geçirdiği dönüşüme ve bunun sonucu olarak açığa çıkan kötülük olaylarına odaklanmaktadır. Söz konusu duruma örnek vaka olarak farklı söylem temaları içeren 2018 yılında vuku bulan Başaran Holding jet kazası seçilmiştir. Jet kazası geleneksel ve yeni medyada gündem olmuş; Twitter platformunda ise yoğun olarak tartışılmıştır. Bu nedenle vaka Twitter’den toplanan tweetler merkezinde incelenmiştir. Veri analiz yöntemi olarak çalışmanın kapsamına daha uygun olan Norman Fairclough’un eleştirel söylem çözümlemesi seçilmiştir. Sonuç olarak, bir toplumda yerleşmiş bazı gelenek ve göreneklerden ve ortak ahlaki normlardan, şartlar değiştiğinde nasıl kolayca uzaklaşabildiği açığa çıkmıştır. Söz konusu şartlar, yüz yüze iletişimden arayüz iletişimine geçilmesi ve fake hesaplarla gerçek kimliklerin gizlenmesidir. Buna ek olarak platform sağlayıcılarının kâr amacı güden şirketler olarak kullanıcıya çizdiği sınırlar ve sunduğu imkanlarla kötülüğün üremesine fırsat verdiği bulgulanmıştır. Ayrıca Van Dijk’in sembolik seçkinler olarak nitelediği haberi üretenlerin ticari kaygılarla hareket ettiği, eşitsiz toplum yapısının devam etmesine sebep olduğu, mevcut iktidar yapılarını beslediği ve toplum üzerindeki manipüle edici gücü de tekrar açığa çıkmıştır. Bunların yanında yeni medyada kullanıcılar tarafından işlenen kötülük türleri tanımlanarak örnek vakada işlenen kötülük türü, siber zorbalık türlerinden siber kötüleme olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni medya, kullanıcı, siber zorbalık, siber kötüleme.

ABSTRACT

Depending on the rapid development of communication technologies with the Internet, the traditional communication process is also changing. The user is no longer limited to the passive receiver location, but can also be a sender. So users now have the opportunity to write, speak, share, and even set up their own channel and broadcast. This study focuses on the transformation of the active user in new media and the resulting evil events. The Başaran Holding jet crash, which took place in 2018, and included different discourse themes, was chosen as an example case for the situation in question. The jet crash has been on the agenda in traditional and new media; It has been discussed extensively on the Twitter platform. For this reason, the case was examined through tweets collected from Twitter. Norman Fairclough’s critical discourse analysis, which is more suitable for the scope of the study, was chosen as the data analysis method. As a result, it has become clear how easily one can move away from certain traditions and customs and common moral norms that were settled in a society when conditions change. The conditions in question are switching from face-to-face communication to interface communication and hiding real identities with fake accounts. In addition, it has been found that platform providers, as profit-making companies, allow evil to breed with the limits they draw and the opportunities they offer to the user. In addition, it has been revealed again that those who produce the news, which Van Dijk describes as the symbolic elite, act with commercial concerns, cause the unequal social structure to continue, feed the existing power structures, and have a manipulative power on the society. In addition, the types of evil committed by users in the new media were defined and the type of evil committed in the sample case was determined as cyber-vilification, one of the types of cyberbullying.

Keywords: New media, user, evil, cyberbullying, Twitter.

¹ Bu çalışma “Yeni Medyada Teknoloji Üzerinden Kötülüğün Yeniden Üretimi” adlı doktora tez çalışmasından türetilmiştir

1. GİRİŞ

Neil Postman, teknolojik yeniliklerin kime daha fazla özgürlük ve güç sağlayacağı, kimin gücünü ve özgürlüğünü kısıtlayacağı sorularının hayati öneme sahip sorular olduğunu ve hep göz ardı edildiğini belirtir. Ayrıca yeni teknolojilerin bir kültürün dünyayı algılayış biçimini belirleyen ve ta içe işlemiş düşünce alışkanlıklarını değiştirdiğine dikkat çeker (Postman, 2006: 21-23). Buna göre “Yeni bir teknoloji ne bir şey ekler ne de çıkarır; her şeyi değiştirir.” (Postman, 2006:29).

Postman’ın çalışmalarında sürekli vurguladığı teknolojinin doğası ve kültürü dönüştürücü gücü her yeni teknolojiyle bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Teknolojinin insanlığa sağladığı faydalar kadar zararları üzerinde düşünülmemekte, muhtemel etki ve sonuçları yeterince araştırılmamaktadır. Teknolojinin insanı dönüştürme gücü ise genellikle göz ardı edilmektedir.

Bu çalışma, özellikle yeni iletişim teknolojilerinin kültüre etkilerine, insanlığı ve toplumu nasıl dönüştürdüğüne dikkat çekmektedir. Yeni medyaların geleneksel iletişim sürecine etkileri, yeni medya kullanıcıları üzerinden tartışmaya açılmaktadır. Çalışma öncelikle yeni medya kullanıcılarının dönüşümünü ele almakta, ardından yeni medyanın eleştirel ekonomi politikasına değinmektedir. Daha sonra çalışmanın kapsamı gereği yeni bir medya olarak Twitter sosyal medya platformunun özelliklerine ve yapılan araştırmalara yer verilmektedir. Sonraki bölümde yeni medyada kötülük tanımlamaları ve türleri incelenmektedir. Son olarak yöntem bölümünde çalışmanın öne sürdüğü yeni medya kullanıcıları tarafından üretilen kötülük, örnek bir vaka eşliğinde eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmektedir.

2. YENİ MEDYA KULLANICISININ DÖNÜŞÜMÜ

Yeni bir iletişim teknolojisi olarak İnternet’in gelişmesiyle ortaya çıkan Web 2.0 teknolojisini kullanıcının pasif konumunu değiştirmiştir. Web 2.0 platformları, kullanıcı türevli içerik² üretimini merkeze alarak geliştirilen bir teknolojidir. Geleneksel olarak birden çoğa³ ya da başka bir ifadeyle bir göndericiden kitleye bir kanal aracılığıyla gönderilen mesajlarla kurulan iletişim sürecinin yanı sıra Web 2.0’la birlikte bir kişiden diğerine⁴ ve çoktan çoğa⁵ yani katılan her bir kişinin mesaj gönderebildiği ve alabildiği iletişim süreçleri oluşmuştur (Livingstone, 2004: 75). Söz konusu imkanlar geleneksel iletişim döngüsünde yeni ve farklı bir alan açmıştır. Bunların yanında kullanıcı türevli içerik odaklı oluşturulan yeni medya platformlarında doğrusal olmayan hipermetin⁶ özelliği kullanıcıyı aktif olmaya teşvik eder. Hipermetinlerde hiper bağlantılarla⁷ kullanıcı, okuduğu metnin içine yerleştirilmiş bağlantıları seçerek başka metinlere gidebilmekte ve okuduğu metnin anlamından oldukça farklı anlamlara ulaşabilmektedir (Mitra ve Cohen, 1999: 186). Metin böylece doğrusal olmaktan çıkar ve merkezsizleşir. İlk yazar, aslında okuyucuya metnin içine yerleştirdiği hiper bağlantılarla metnin tekrar yazanı⁸ olmasını sağlar (Mitra ve Cohen, 1999: 186-187). Söz konusu özelliklere çoklu medya⁹ özelliği de dahildir. Metne görsel, işitsel öğeler ve hareketli görüntüler de dahil edilebilmektedir. Zaten hiper aktif olan metin böylece çoklu medya içerikleriyle etkileşime girebilmekte ve bu durum metnin anlamını da etkilemektedir (Mitra ve Cohen, 1999: 188). Tüm bu özellikler göz önüne alındığında yeni medya kullanıcıları WWW metninin tekrar bir yazanı konumuna gelmektedir.

Yeni medya kullanıcıları, yukarıda bahsi geçen hiper bağlantı özelliğiyle aynı zamanda bir çeşit eşik bekçiliği görevi de üstlenmektedir. Kullanıcılar Jane B. Singer’ın ifadesiyle web sitelerinde yayınlanmış olan içerikler için “ikincil eşik bekçiliği”¹⁰ işlevine sahip olmaktadır. Singer bu durumu “kullanıcı türevli görünürlük”¹¹ olarak adlandırmaktadır. Singer teknolojinin mümkün kılması ve haber editörlerinin de işbirliğiyle kullanıcı rolünün genişletildiğini belirtir. Böylece bazı kullanıcıların diğer kullanıcılara nelerin okunması gerektiğini, nelerin veya kimlerin okunmaya daha layık olduğunu, kısaca nelerin haber değerine sahip olduğunu gösterme imkanıyla bu konuda önderlik ettikleri tespitinde bulunur (Singer, 2013: 136-137). Söz konusu ikincil eşik bekçiliği, geleneksel olarak

² user-generated content (ing.)

³ from one to many (ing.)

⁴ One to one (ing.)

⁵ many to many (ing.)

⁶ hypertext (ing.)

⁷ hyperlink (ing.)

⁸ reauthor (ing.)

⁹ multimedia (ing.)

¹⁰ secondary gatekeeping (ing.)

¹¹ secondary gatekeeping (ing.)

gazetecilik sektöründeki gibi uzun süren, emek isteyen ve belli etik değerlerin gözetilmesini gerektiren bir süreç olarak işlemez. Kullanıcının tamamen **kendi değer yargılarına** göre şekillenir (Singer, 2013: 139). Özellikle takipçi veya üye sayısı çok olan kullanıcılar, söz konusu işlemlerle bazı içeriklerin diğer içeriklerden öne çıkmasına ve dolaşıma girmesine sebep olmaktadır.

Yeni medya kullanıcısı, okuduğu, paylaştığı, “Beğen” butonuna basarak beğendiği veya yorum yaptığı içeriklerin yanısıra kendileri de sıfırdan içerik üretebilmektedir. Tüm bu özellikler değerlendirildiğinde yeni medya kullanıcısının geçirdiği hızlı dönüşüm açıkça görülebilmekte ve söz konusu yeni medya platformlarının olmazsa olmaz bir parçası haline gelmiş olmaktadır.

3. YENİ MEDYANIN ELEŞTİREL EKONOMİ POLİTİĞİ ÜZERİNE

James Curran, 90’lı yıllarda toplumun ileri gelenlerinin İnternet’in ortaya çıkmasıyla birlikte dünyada devrim niteliğinde gelişmeler olacağını, refahın artacağını, dünyanın adeta daha iyi bir yer haline geleceğini öngören beyanlarda bulduklarını vurgular. İlerleyen yıllarda ise bu öngörülerin yerinde olmadıklarının ortaya çıktığını belirtir. İnternet maalesef bağımsız kullanıcıların sözlerinin geçtiği, medyanın Leviathan’larının yok olduğu yeni ideal bir kültürel demokrasi çağını başlatamamıştır (Curran, 2012: 3-4).

Fuchs ise yeni medya olarak adlandırılan bilgisayar ve buna bağlı olarak gelişen İnternet teknolojilerinin askeri ve endüstriyel komplekse dayandıklarını belirtir. Bu nedenle söz konusu medyalar, toplumun iletişimsel çıkarlarını öncelemek yerine savaş ve şirket çıkarlarını önemsemektedirler (Fuchs, 2014: 21).

Fuller ve Goffey, yeni medya alanında başlattıkları *Kötülük Medyası Araştırmaları* (evil media studies) adlı çalışmalarında öznelliklerimizi şekillendiren idari ve kurumsal politikaların medya yapılarını nasıl biçimlendirdiklerine ve kurumsal kapitalizmin mantığının bu sistemlerde nasıl çoğaltıldığına odaklanırlar. Aynı zamanda günümüz dünyasında bürokratik ve teknolojik olarak gündelik yaşama gizlenmiş tüm mikro aracılıklara dikkat çekerler. Bunların yanında medya ekolojimizi oluşturan teknolojik araçlara dek medyanın sömürü ve hackleme potansiyellerini barındırdığını, ağlaştırmış medyanın anlam ve sembolizme karşı dirençli bir maddilik yapısının olduğunu belirtirler. Fuller ve Goffey, hardware ve software’ın biçimsel mantığıyla programlanan dijital medyanın dilinin birçok anlamda nesneleştiğini vurgularlar. Bunun sonucu olarak iletişim süreçlerinin bu durumdan etkilendiği, özne ve nesnenin tamamlayıcılığından uzaklaşarak, şeylerin saf nesnel düzenindeki bir unsura dönüştükleri tespitinde bulunurlar (Fuller ve Goffey, 2012).

Çevrimiçi platformların mimari yapısına dair önemli çalışmaları olan Papacharissi, bu alanların alt yapısına vurgu yapar. Yeni medya platformlarının altyapısına bakıldığında kamusal alan gibi göründüklerini; fakat gerçekte yönetimlerinin özel şirketlerde olduğunu belirtir (URL1). Papacharissi, çevrimiçi platformların mimarisinin kullanıcıları ve üreticileri bazı kalıplaşmış davranış şekillerinde davranmaya ittiğini ve bu şekilde şekillenen bir mimari ortamda eşzamanlı olarak belirli etkileşim modlarını mümkün kıldığını ifade eder (Papacharissi, 2009: 200).

İnternet teknolojilerinin ilk ortaya çıkışından bugüne dek uzanan süreçte dünya artık Çin, Amerika ve Rusya gibi ülkeler başta olmak üzere İnternet’i bir tehdit olarak görmekte, onun gücüyle baş etmek için önlemler almaktadır. İnternet’in sınırlandırılması için çalışmalar yapılmakta, sanal alanda güvenlik duvarları Çin Güvenlik Seddi¹² (Great Firewall) örülmekte, bölünmüş İnternet (splinternet) için girişimlerde bulunmaktadır.

Konuyla ilgili bir başka olay ise 2018 yılında gerçekleşmiş olan Cambridge Analytica skandalıdır. Facebook platformunun kullanıcılarının seçmen davranışları verileri, sosyal medya şirketlerinden satın alınmış ve ABD seçmenlerini manipüle etmek için kullanılmıştır. Böylece ağlaştırmış medyalar söz konusu olduğunda artık bu medyalarca depolanan kullanıcı verilerinin şirket sahiplerince satın alınabildiği ve kendi ticari veya siyasi çıkarları uğruna kullanılabilirdiği tüm dünyaca görülmüştür.

4. BİR YENİ MEDYA OLARAK TWİTTER SOSYAL MEDYA PLATFORMU

Bir sosyal medya platformu olan Twitter, 2020 yılının son çeyreğinde günlük 192 milyon aktif kullanıcı sayısına ulaşmıştır (URL2). Tweet sözcüğü bir fiil olarak “küçük bir kuşun kısa ve yüksek ses çıkarması” manasına gelmektedir (URL3; URL4). Twitter kelimesi ise sözlükte “cıvıldamak”,

¹² Çin Güvenlik Seddi: Great Firewall için bkz. Roberts, M. (2018). Censored: Distraction and Diversion Inside China's Great Firewall. PRINCETON; OXFORD: Princeton University Press. doi:10.2307/j.ctvc77b21

“şakımak”, “çene çalmak”; “bir kuşun cıvıldağında çok sayıda tiz ve kısa sesler çıkarması” anlamına gelirken ikinci anlam olarak “önemsiz ve aptalca şeyler hakkında, genellikle çok hızlı ve gergin bir şekilde yüksek sesle konuşmak”tır (URL3). Özellikle ikinci anlamı günümüz Twitter uygulamasında sıkça karşılaşılan kullanıma uygundur. Hızlılık ve kısıtlı karakter sayısı tweetler yazma bir mikroblog olan Twitter için öne çıkan en önemli özelliklerdir. Dolayısıyla bu platforma verilen Twitter sözcüğünün yerinde olduğu görülmektedir. Söz konusu hızlı ve sınırlı karakter sayısı yazma özellikleri yapılan gözlemler ve araştırmalar sonucu kullanıcıyı sınırlandırmakta, paylaşılan tweetler üzerinde gerektiği kadar düşünülmeden ve yüksek etkileşim oluşturmaya teşvik etmektedir. Söz konusu durumu kanıtlayan bir araştırmaya göre önceleri 140 karakterle sınırlandırılmış tweetler, 280 karakter sayısına çıkarıldığında tweetlerde olumlu anlamda değişiklikler görülmüştür. Sonuçlara göre %54 ‘lütfen’ ve %22 ‘teşekkürler’ kelimelerinde artış olmuş, kısaltma kullanımları azalmış, soru işareti kullanımı artmıştır (URL5). Yapılan başka bir araştırmada ise Twitter platformunda yayılan haberlerde yalan haberlerin doğru haberlerden en az altı kat daha hızlı yayıldığı bulgulanmıştır. Sonuçlara göre doğru haberlerin yayılma hızı, yalan haberlerden yirmi kat daha düşüktür. Doğru olmayan bir haberin doğru olan bir habere oranla retweet edilme olasılığı ise %70 daha fazla çıkmıştır (Vosoughi, Roy ve Aral, 2018).

Türkiye’de sosyal medyada olumlu ve olumsuz içerik paylaşımlarının oranına bakıldığında 2019’da olumlu paylaşımlar %33, olumsuz paylaşımlar %24 iken (URL7) 2020’de bu oranlar, olumsuz paylaşımların artışıyla değişmiştir. Olumsuz paylaşımların oranı %42’ye yükselmiş, olumlu paylaşımlar ise %22 oranına gerilemiştir (URL8).

Bir diğer araştırmada 2018’de Türkiye’de Twitter kullanıcılarının ortalama olarak günlük yedi milyon tweet atmış oldukları ve söz konusu tweetlerin %59’unun olumsuz içerikli tweetlerden, %41’inin olumlu içerikli tweetlerden oluştuğu tespit edilmiştir (URL6).

Oxford Üniversitesi’nin tutum ve davranışlar üzerine yaptığı araştırmanın raporunda Türkiye’de her üç kişiden birinin en az bir tür siber zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Kişilerin izni olmaksızın sıklıkla aranma veya yazılı mesaj alma %25, rıza dışı cinsel içerikli mesaj alımı %12, kişisel olan verilere izinsiz erişim %12, sosyal medyada itibarsızlaştırılma oranı %7 olarak bulgulanmıştır. Bunlara ek olarak Türkiye’de her beş kişiden birinin siber zorbalık yaptığı da belirtilmiştir. Araştırma raporunda dikkat çeken bir diğer bulgu ise siber zorbalık yapanların %39’unun sinirlendiklerinde kendilerini sakinleştirmekte zorlandıklarını söylemeleridir. “Genelde sonunu düşünmeden hareket ederim” diyenlerin oranı ise %26 olarak bulgulanmıştır (URL9).

Tüm bu araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlara göre Türkiye’de olumsuz içeriklerin oranının olumlu içeriklerden daha fazla olması; dünyada gerçek olmayan tweetlerin paylaşılmasının ve yayılım hızının gerçek olan tweetlerden çok daha yüksek olması; Türkiye’de her üç kişiden birinin siber zorbalığa uğraması, her beş kişiden birinin siber zorbalık yapmasıdır.

5. YENİ MEDYADA KÖTÜLÜK TANIMLAMALARI VE TÜRLERİ

Dijital iletişim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla siber alanda vuku bulan yeni bir kötülük türü ortaya çıkmıştır. Genel anlamda kötülük türleri arasında insanlar tarafından yapıldığı için ahlaki kötülük türü olarak değerlendirilen söz konusu kötülük üzerine literatürde çeşitli terimler kullanılmakta ve tanımlamalar yapılmaktadır. Dolayısıyla siber alanda işlenen kötülükler üzerinde genel anlamda bir kavram ve tanım birliğine varılamadığı görülmektedir. Siber şiddet¹³, elektronik zorbalık¹⁴, siber saldırganlık¹⁵, siber zorbalık¹⁶ gibi adlandırmaların bazen aynı, bazen farklı kötülük durumlarını ifade etmekte kullanılmaları söz konusudur. Bu nedenle bu çalışmada literatürde daha sık kullanılan ve kabul gören siber şiddet ve siber zorbalık tanımlamalarına yer verilmiştir.

5.1. Siber Şiddet

Avrupa Konseyi’nde özellikle kadın ve çocuklar olmak üzere siber zorbalık ve çevrimiçi şiddetin diğer biçimleri üzerine çalışma grubu olarak Siber Suçlar Kongre Komisyonu’nun¹⁷ henüz olgunlaşmadığı belirtilen siber şiddet tanımı şöyledir (URL10):

¹³ *cyber violence* (ing.)

¹⁴ *electronic aggression* (ing.)

¹⁵ *cyber aggression* (ing.)

¹⁶ *cyberbullying* (ing.)

¹⁷ Cybercrime Convention Committee (T-CY) (ing.)

“Fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar veya ıstırapla sonuçlanan veya bunlarla sonuçlanması muhtemel olan ve bireyin durumunun, niteliklerinin veya hassas noktalarının istismar edilmesini de içeren kişilere yönelik şiddete neden olmak, bunu kolaylaştırmak veya tehdit etmek için bilgisayar sistemlerinin kullanılması.”

Çalışmada siber şiddet türlerinin bazı durumlarda içiçe geçtiği veya birbirleriyle çakıştığı da belirtilmiştir. Ayrıca siber taciz, siber şiddetin en geniş formu olarak ele alınmıştır (URL10).

Bu çalışmanın dışında siber şiddet üzerine çalışmalar yapan Srivastava (2012: 14, 19), siber şiddetin geleneksel olarak bilinen zorbalık türlerinden daha zararlı ve daha kalıcı etkiye sahip olduğunu belirtir. Ayrıca siber şiddeti siber zorbalığı da içine alan bir üst kavram olarak ele alır. Başka bir çalışmada siber şiddet, bir kişinin önceki veya mevcut olan partnerine karşı dijital teknoloji aracılığıyla uygulanan ve tekrarlanan taciz olarak tanımlanır (Al-Alosi, 2017: 1573).

5.2. Siber Zorbalık

Siber zorbalık kavramı literatürde kimi zaman siber şiddete dahil edilmekte, bir alt türü olarak tanımlanmakta veya başlı başına bir tür olarak ele alınmaktadır. Ayrıca bazı çalışmalarda siber zorbalık türleri ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.

Siber zorbalık; Türkiye’deki bazı çalışmalarda “yeni bir şiddet türü” (Turan, Polat, Karapirli, Uysal ve Turan, 2001), “şiddetin bir biçimi” (Aslan ve Doğan, 2017: 95), “şiddet eğiliminin yeni yüzü” (Sari ve Camadan, 2016) gibi tanımlamalarla ifade edilmiştir.

Kowalski ve arkadaşları, siber zorbalığın literatürde elektronik saldırganlık¹⁸ veya çevrimiçi sosyal zulüm¹⁹ adıyla da bilindiğini belirtir ve şöyle bir tanımlama yaparlar: “e-posta, anlık mesajlaşma, sohbet odaları, Web siteleri vasıtasıyla veya cep telefonlarına gönderilen dijital mesajlar veya görüntülerle yapılan zorbalık” (Kowalski, Limber ve Agatston, 2008: 1).

Huang ve Chou (2010: 1581-1582) ise siber zorbalığı geleneksel zorbalığa göre daha hızlı gerçekleşen, daha geniş kapsamlı olan ve neredeyse durdurulamaz ve kaçınılamaz bir zorbalık olarak tanımlarlar. Aynı zamanda yeni iletişim teknolojilerinin kopyala-yapıştır-ilet ve bunun gibi özellikleriyle ve çoklu medya formlarının kombinasyonu ile olumsuz veya zararlı içeriklerin hızla yayılabildiğini, ayrıca bu mesajların uzun süre siber alanda kalabildiğini ve kurbanı zarar vermeye devam ettiğini vurgularlar (Huang ve Chou, 2010: 1582). Bunlara ek olarak, siber zorbalığın siber alanın sağladığı anonim olma imkanının da geleneksel zorbalıktaki kurban zorba ilişkisini güç bağlamında tersine çevirdiği tespitinde bulunurlar. Böylece zayıf ve utangaç ergenler de savaşma veya öç alma imkanı bulurlar (Huang ve Chou, 2010: 1582). Huang ve Chou, tüm bunlara ek olarak siber zorbalıkta bir diğer önemli faktör olan çevrimiçi seyircinin rolüne dikkati çekerler. Siber zorba, kurban ve çevrimiçi seyirci üçgeninde seyircilerin zorbalığa karşı tutumlarının ve kolektif seslerinin gücünün de değerlendirilmesi gerektiği üzerinde dururlar (Huang ve Chou, 2010: 1583). Bu konuyla bağlantılı olarak Bocij ve Mcfarlane (2003: 204), yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlara dikkat çekerek söz konusu imkanların kullanıcıları, başkalarını taciz etmek için cesaret verdiğini sorgularlar. Buna göre yüz yüze işleyen bir iletişim sürecinde kötü davranışlarda bulunmayacak insanların, siber alanda suç teşkil eden, anti sosyal davranışlarda bulunmalarını siber alanda mümkün olan anonimlik özelliğine bağlarlar (Bocij ve Mcfarlane, 2003: 204). İnternet bu bağlamda, gerçek kimliklerini kullanmayan ve böylece anonim olma yolunu seçen birçok kullanıcının sahte hesaplar vasıtasıyla düşük çekingenlik olarak ortaya çıkan yeni kötücül davranışlar sergilemesine sebep olmakta ve bu alanda yeni normların oluşmasına imkan oluşturmaktadır (Bocij ve Mcfarlane, 2003: 204).

Literatürde yer alan siber zorbalık türleri arasında siber kavga²⁰, siber taciz²¹, siber kötüleme²², siber taklit²³, siber ifşa ve siber kandırma²⁴, siber dışlama²⁵ ve siber takip²⁶ (Willard, 2006: 1-2), mutlu

¹⁸ electronic aggression (ing.)

¹⁹ online social cruelty (ing.)

²⁰ flaming (ing.)

²¹ harrassment (ing.)

²² denigration (ing.)

²³ impersonation (ing.)

²⁴ outing ve trickery (ing.)

²⁵ exclusion (ing.)

²⁶ cyberstalking (ing.)

tokat²⁷ (Kowalski, Limber ve Agatston, 2008: 46), cinsel siber zorbalık²⁸ (Ehman ve Gross, 2019: 82-83), trolleme (Virkar, 2014: 34), siber linç²⁹ (Swati ve Rai, 2018) türleri yer almaktadır.

5.2.1. Siber Zorbalık Türleri

5.2.1.1. Siber kavga

İngilizce literatürde *flaming* sözcüğüyle ifade edilen ve “kavga” (URL4) anlamına gelen bu tür, Türkçe olarak bilinen “kavga” türünden ayırt edilebilmesi ve siber alanda vuku bulan kavgaları nitelemesi için bu çalışmada “siber kavga” olarak adlandırılmıştır. Literatürde bu türü Willard tanımlamıştır. Buna göre siber kavga, “iki veya daha çok kişinin arasında gizli veya açıktan şiddet içeren (ciddi veya ciddi olmayan) tehditlerin yapıldığı, adi ve kaba bir dilin kullanıldığı elektronik mesajlarla çevrimiçi yapılan kavga” olarak tanımlanır (Willard, 2006: 1; 2007: 6). Willard, bu tanımın yanında kişiye özel kızgınlık içeren mesaj serilerinden oluşan, e-posta veya anlık ileti’lerin de³⁰ siber kavga olarak ele alınabileceğini ekler (Willard, 2007: 6). Willard, siber kavganın daha da ileriye gittiği durumları ise İngilizce *flame war* sözcüğüyle ifade etmiştir. Kullanıcılar arasında hakarete varan ve rencide edici mesajlaşma yada çevrimiçi öfkeli tartışma anlamına gelen sözcük, bu çalışma çerçevesinde “siber öfke savaşı” olarak adlandırılmıştır.

5.2.1.2. Siber Taciz

İngilizce literatürde *harrasment* sözcüğüyle ifade edilen ve taciz (URL4) anlamına gelen bu siber zorbalık türü Türkçe günlük kullanılan “taciz” kelimesinden ayırt edilebilmesi ve siber alandaki tacizden söz edildiğinin vurgulanabilmesi için bu çalışma kapsamında “siber taciz” olarak adlandırılmıştır. Siber taciz “siber alanda kişisel iletişim kanallarıyla veya umumi iletişim ortamlarında saldırgan, kaba ve rencide edici mesajların (e-posta, anlık ileti, metin iletisi³¹) bir kişiye tekrarlanan bir şekilde gönderilmesi” olarak tanımlanır (Willard, 2006: 1; 2007: 6-7). Siber taciz, siber kavgaya göre daha uzun sürebilmektedir. Öyle ki tacize uğrayan kişi ne zaman çevrimiçi olsa veya cep telefonuna baksa tekrarlayan bir şekilde söz konusu incitici mesajlara maruz kalabilmektedir (Willard, 2007: 7). Willard, siber tacizi siber kavga türünden ayıran bir diğer özellik olarak siber tacizin tek taraflı gerçekleşmesini gösterir. Bazı ülkelerde ise siber taciz ileri boyutlara taşındığında veya önyargıya dayalı olarak ilerlediğinde suç teşkil edebilmektedir (Willard, 2007: 7).

5.2.1.3. Siber Kötüleme

İngilizce literatürde *denigration* sözcüğüyle ifade edilen ve “birinin veya bir şeyin haksız yere eleştirilmesi; değer veya öneminin olmadığını söyleme davranışı” (URL4) anlamına gelen bu siber zorbalık türü Türkçe kullanımda kötüleme sözcüğüyle ifade edilmektedir. Siber alanda vuku bulması nedeniyle bu çalışmada *siber kötüleme* olarak adlandırılmıştır. Willard, bu türü şöyle tanımlar: “Bir kişiyi çevrimiçi alanda kötüleme, bir kişinin hakkında o kişinin itibarına veya arkadaşlık ilişkilerine zarar verecek dedikoduları veya söylentileri acımasız bir şekilde yayma” (Willard, 2006: 1). Bu türde kurban mesajları doğrudan alan kişi değildir; çünkü burada asıl hedef mesajların diğerlerine ulaştırılmasıdır (Willard, 2007: 7). Siber kötüleme Willard tarafından en yaygın kullanılan siber zorbalık türü olarak gösterilir. Kötüleme içerikli mesajlar, kurban kişinin dahil olduğu çevrimiçi gruplara gönderilebilir veya kurban kişinin fotoğrafından örneğin yüzünü başka cinsel içerikli bir görselin üstüne montajlayarak umuma açık çevrimiçi ortamlara gönderebilir. Willard bu durumu siber kötülemenin bir alt türü olarak tanımlar ve bu türün özellikle öğrenciler tarafından okuldaki öğretmen veya otorite konumundaki kişilere karşı uygulandığını belirtir (Willard, 2007: 7-8).

5.2.1.4. Siber Taklit

İngilizce *impersonation* sözcüğü “insanları kandırmak veya eğlendirmek maksadıyla bir başkası gibi davranma eylemi (URL4) olarak tanımlanır. Türkçe kullanımda, genel olarak kullanılan taklit kelimesinden ayırt edilemek için bu çalışma kapsamında bu siber zorbalık türü “siber taklit” olarak adlandırılmıştır. Siber taklit literatürde, “bir kişinin hesabını ele geçirerek, onun adına itibarını zedeleme ya da arkadaşlık ilişkilerini bozma amacıyla çevrimiçi ortamlarda mesajlar gönderme” olarak tanımlanmıştır (Willard, 2006: 1). Siber taklit türünde, hedef kişinin Web sayfası, hesapları, blog veya diğer iletişim kanalları ele geçirilir ve bu kanallar üzerinden o kişinin adına mesajlar

²⁷ happy slapping (ing.)

²⁸ sexual cyberbullying (ing.)

²⁹ cyber lynching (ing.)

³⁰ instant message (ing.)

³¹ short message service: SMS (ing.)

gönderilir. Siber taklide yol açan bir unsur olarak hesapların kişiye özel oluşturulan şifrelerinin diğer kişilerle paylaşılmasını gösterir (Willard, 2007: 8).

5.2.1.5. Siber İfşa ve Kandırma

İngilizce *outing* kelimesi sözlükte “bireyin başkalarının bilmesini arzu etmediği halde kamuoyunda cinsiyet kimliğinin (lezbiyen, eşcinsel vb. olarak) adlandırılma” eylemi (URL4) olarak tanımlanır. İngilizce *trickery* sözcüğü ise “istenilen şeyi başarabilmek uğruna insanları kandırmak için dürüst olmayan yöntemlerin kullanılması” (URL4) olarak tanımlanır. Söz konusu siber zorbalık türü Willard’ın tanımladığı bu tanım dikkate alınarak Türkçe olarak siber ifşa ve kandırma olarak bu çalışma kapsamında çevrilmiştir. Siber ifşa ve kandırma türü, “bir kişinin sırlarını veya utanacağı bilgilerini, o kişiyi kandırma yoluyla açığa çıkarma ve çevrimiçi paylaşma” olarak tanımlanır (Willard, 2006: 1). Siber ifşa ve kandırma türünde tanımlanan kandırma ve ifşa eylemi, siber zorba tarafından hedef kişinin kandırılarak ağzından laf alınması veya mahremiyet içeren görsellerin ele geçirilmesi ve bunları tehdit olarak o kişiye karşı kullanması veya başkalarına göndermesi şeklinde tezahür etmektedir. Siber kandırma, siber ifşanın bir parçası olarak gerçekleşmektedir (Willard, 2007: 9). Bu vakaya örnek olarak Türkiye’de 2014 yılında YouTube’da yayınlanan ve kısa bir süre içinde izlenme rekorları kıran bir video örnek verilebilir. Bir genç kadının partnerine cep telefonu ile çekip göndermiş olduğu video, partneri tarafından intikam almak için kullanılmıştır (URL10). Paylaşım kısa sürede milyonlarca izlenerek gündem olmuş ve süregelen günlerde videonun çeşitli remix versiyonları yapılmış ve bu videolar da milyonlarca izlenmiştir (URL12).

5.2.1.6. Siber Dışlama

İngilizce *exclusion* sözcüğü sözlükte “birinin veya bir şeyin bir yere girmesini veya bir şeye katılmasını engelleme” (URL4) olarak tanımlanır. Dışlama anlamına karşılık gelen ve bir siber zorbalık türünü tanımlamak için Willard tarafından kullanılan bu sözcük, bu çalışma kapsamında Türkçe olarak daha anlaşılır olması amacıyla “siber dışlama” olarak adlandırılmıştır. Siber dışlama, “birini ‘arkadaş listesi’³² gibi bir çevrimiçi gruptan kasıtlı olarak hariç tutmak”tır (Willard, 2006: 2). Genel olarak çevrimiçi oyun platformlarında, bir grup bloğunda, çoğunluk için aykırı olan bir katılımcının dışlanması şeklinde tezahür etmektedir.

5.2.1.7. Siber Takip

İngilizce *cyberstalking* sözcüğü “İnternet, e-posta veya diğer elektronik iletişim sistemlerini, birisini takip etmek veya korkutmak için yasa dışı kullanılması” anlamına gelmektedir (URL3). Siber takip, literatürde birinin güvenliğini tehdit edecek şekilde tekrarlanan mesajlar gönderme; korkmasını sağlayacak çevrimiçi aktivitelerde bulunma olarak tanımlanır (Willard, 2006: 2). Türkçede stalklamak veya stalk yapmak sözcükleriyle ifade edilen ve siber takip türüyle benzerlik gösteren stalklamak tabiri ise halk ağzında “bir kimsenin başka bir kişiyi iyi veya kötü amaçla sosyal medya hesaplarında yapmış olduğu paylaşımlar üzerinden takip etmek, paylaşımlarını incelemek, gözetlemek” anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu stalklama çoğunlukla stalklanan kişinin farkına varmaması için sahte hesaplar üzerinden yapılmaktadır. Stalklamak eyleminde sahte hesaplar sayesinde takip edilen kişi kendisinin gerçekte kimin tarafından takip edildiğini bilemez. Stalk yapan kişilerin bazıları stalkladıkları kişiyi merak ettikleri için takip ettiklerini, bazıları da o kişi hakkında bilgi toplama isteğiyle bu eylemi yaptıklarını belirtmektedirler. Siber takipte ise stalklamadan farklı olarak takip edilen kişinin güvenliğini tehdit etme, korkmasına sebep olacak çevrimiçi aktivitelerde bulunma vardır. Hitchcock ise siber takibin bazen fiziksel takibe kadar ilerleyebildiğini belirtir (Hitchcock, 2006: 157). Dolayısıyla stalklamak daha hafif bir siber zorbalık türü olarak değerlendirilebilir. Eskiden Facebook uygulamasından daha çok yapılan stalklamak, günümüzde Instagram üzerinden daha çok yapılmaktadır.

5.2.1.8. Mutlu Tokat

İngilizce *happy slapping* sözcüğü “Birine kasten saldırma ve saldırıyı cep telefonu ile videoya çekme” olarak tanımlanır (URL3). *Happy slapping*, çalışma kapsamında mutlu tokat olarak Türkçe’ye çevrilmiştir. Siber zorbalık türleri arasında mutlu tokada yer veren Kowalski ve arkadaşları, bu türün ilk önce İngiltere’de metrolarda başladığını ve daha çok gençler tarafından yapıldığını belirtir. Buna göre Kowalski ve arkadaşları mutlu tokadı, “Daha çok gençler tarafından yapılan, bir kişinin başka birinin yanına giderek yüzüne aniden tokat atması ve bu esnada bir başka kişinin de bu olanları telefon

³² buddy list (ing.)

kamerasıyla filme alması” olarak tanımlarlar (Kowalski vd., 2008: 50-51). Tokat olayı videoya çekildikten sonra sosyal medya ortamına aktarılır. Kurban, siber zorba tarafından tanınan veya tanınmayan bir kişi olabilir. Mutlu tokatla İngiltere’de ölümlü sonuçlanan vakalar ortaya çıkmıştır³³ (Kowalski ve vd., 2008: 51).

5.2.1.9. Cinsel Siber Zorbalık

İngilizce *sexuel cyberbullying* türü çalışma kapsamında cinsel siber zorbalık olarak Türkçeye çevrilmiştir. Ehman ve Gross tarafından şöyle tanımlanır: “Elektronik ortam kullanımı yoluyla herhangi bir saldırganlık veya zorlayıcı cinsel davranış.” Cinsel siber zorbalığa verilen örnekler şöyledir:

“Kişinin rızası olmamasına rağmen kendisine çıplak fotoğraflar veya cinsel içerikli mesajlar göndermek; şayet cinsel ilişkiye razı olmaz ise kişinin çıplak fotoğrafını çevrimiçi olarak paylaşmakla tehdit etmek; kişinin sosyal medya sitesinde umuma açık bir şekilde müstehcen yorumlar yapmak; kişiyi cinsel içerikli fotoğraflar göndermeye zorlamak vb.” (Ehman ve Gross, 2019: 82-83).

5.2.1.10. Trolleme

Trolleme sözcüğü İngilizce *troll* kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Sözlükte “Teknelerle suyun dibinde sürüklenerek çekilen, huni biçiminde ve ağız geniş olan balık ağı” olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu [TDK]). Trollemenin ikinci anlamı ise “Birinin tepki oluşturabilmek için İnternet’te hakaret içeren veya can sıkıcı olan mesajlar göndermesi”dir (URL3). Trolleyen kişi ise “trol” olarak adlandırılır. Papez ve Veer ise trollemeyi daha detaylı olarak şöyle tanımlar (2017: 4): Trolleme davranışları, troller ve onların takipçilerinin yararı için yapılan, hedefledikleri kişilerden bir tepki ortaya çıkarmak için planlanan ve tepki veren kişiler için olumsuz sonuçların oluşmasına sebep olabilecek, kasıt içeren, yanıltıcı ve zarar verici teşebbüslerdir.

Hardaker (2010: 237), trolün gerçek amacının, kendi eğlencesi için bir çatışmayı alevlendirmek olduğunu belirtir ve dört özelliğini sıralar. Bunlar, saldırganlık, yanıltma, bozma (veya karışıklığa itme) ve başarma özellikleridir (Hardaker, 2010: 216).

6. YÖNTEM

Bu çalışmanın dayandığı teorik yaklaşım sosyal inşacılık³⁴ kuramıdır. Sosyal inşacılık kuramı, insanlık durumunun tüm yönlerini ve bunlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan bilgi biçimlerine sosyolojik bir bakış açısı geliştirir (Weinberg, 2014: 20-21); sosyal geleneği sorgular ve toplumda var olan gündelik rutinler ve sosyal gerçekliğin oluşumuna odaklanır (Flick, 2005: 151).

Yeni medyada kullanıcılar tarafından üretilen kötülüğün boyutlarını araştıran bu çalışmada, sosyal inşacılık kuramına uygun veri analiz yöntemlerinden biri olan Norman Fairclough’un eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi³⁵ kullanılmıştır. Vaka olarak birçok farklı söylem temalarını içinde barındıran Başaran Holding jet kazası vakası seçilmiştir. Dünya üzerinde iki yüz milyonun üzerinde kullanıcı sayısı, mikroblog özelliği, sosyal olayların daha metin odaklı olarak tartışılması vb. özelliklerine haiz olan Twitter sosyal ağ platformu, vaka hakkında verilerin toplandığı mecaz olarak seçilmiştir.

Başaran Holding jet kazası, 11 Mart 2018 tarihinde, Birleşik Arap Emirlikleri’nden İstanbul’a uçmakta olan Başaran Holding’e ait özel bir jetin, İran sınırları içinde bir bölgeye düşmesiyle gerçekleşmiştir. İki pilotla birlikte 11 kadının içinde bulunduğu jetten kurtulan olmamıştır (URL13). Türk sivil havacılık tarihinde ilk ölümlü jet kazası olarak tarihe geçen olayda jetin kaptan pilot Beril Gebeş’in cesedi ise bulunamamıştır. Kazanın gerçekleştiği tarihlerde Türkiye’nin Suriye’de başlattığı Afrin harekati devam etmekte ve sık sık şehit haberleri gündeme gelmektedir.

Olay, haber kanallarının sosyal medya hesaplarında paylaştığı tweetlerle birlikte sosyal medyanın gündemine oturmuş ve kısa sürede alevlenen tartışmalara sahne olmuştur. Haber Türkiye’nin en köklü gazetelerinden biri olan Cumhuriyet Gazetesinin Twitter hesabında “*Bekarlığa veda partisinden dönen iş insanı Hüseyin Başaran’ın kızının jeti İran’da düştü: 11 ölü*” (URL11). Mina Başaran ve arkadaşlarının Dubai’de çekti oldukları ve Instagram’da paylaştıkları bornozlu fotoğrafla ve “bekarlığa

³³ Triston Christmas vakası: İngiltere’de 18 yaşındaki Triston, arkadaşları tarafından mutlu tokat siber zorbalığına uğrar. Bu esnada kafasını betona çok sert çarpar. Arkadaşları ise olaydan sonra bir partiye giderek çektikleri görüntüleri web ortamında yayınlar. Triston olaydan bir hafta sonra ölür (Kowalski ve vd., 2008: 51).

³⁴ konstruktivizm

³⁵ Bkz. Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study Of Language*, London and Newyork: Longman.

veda partisi” vurgusuyla servis edilen habere tepkiler çığ gibi büyümüştür. Tweet toplamda 265 yorum, 563 retweet ve 438 beğeni almıştır. Hürriyet gazetesi de Twitter hesabında aynı fotoğrafla ve bekarlığa veda partisi vurgusuyla servis edilmiştir URL14). Haber bunların dışında diğer haber kanalları tarafından da aynı veya benzer şekilde servis edilmiştir.

6.1. Başaran Holding Jet Kazası Vakası: Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Çalışma kapsamında, vaka ile ilgili olumsuz ifadeler içeren tweetler, “bekarlığa veda”, “başaran holding”, “jet kazası” anahtar sözcükleriyle platformun Popüler ve En Son başlıkları altında, 11-15 Mart 2018 tarih aralığı seçilerek aratılmıştır. Tweetler 02.10.2018-10.10.2018 tarihleri arasında ekran alıntısıyla toplanmıştır.

Fairclough’un üç aşamalı modeli temel alınarak yapılan eleştirel söylem çözümlemesinin ilk aşaması olan *betimleme* kısmında toplam 227 olumsuz içerikli tweet numaralandırılarak tablo haline getirilmiştir.

Çözümlemenin ilk aşaması olan *betimleme* aşamasında, tweetler içerikleri göz önüne alınarak temalara ayrılmıştır. Buna göre beş söylem teması belirlenmiştir. Bunlar: Bekarlığa veda partisi (BVP), zengin-fakir, adalet-din-ahlak, şehit-ırkçılık-siyaset, konu dışı. Ayrıca etik nedenlerle tweetleri atan kullanıcıların hesapları ve tweetleri yayınlanmamış; bunun yerine tweetlerde geçen ifadeler ve söylemler özetlenmiştir.

Söz konusu tweetleri atan kullanıcı hesaplarında isim-soyisim, sadece isim veya soyisim veya sahte hesap isimleri kullanılmıştır. Bazı hesap isimlerinin yanına TC sembolü, bayrak sembolü, su tabancası vb. semboller koyulmuştur. Tweetlerin genelinde yazım ve imla kurallarına uyulmamış, argo ifadeler, günlük sığ bir konuşma dili kullanılmıştır.

Bekarlığa veda partisi teması altında toplanan 75 tweette BVP vurgusu ön plandadır. Tweetler bu ifade temelinde şekillenmiştir. Gazetelerin BVP vurgusuyla haberi paylaşması, tweetlerin de BVP temelli yazılmasına neden olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca haber görseli olarak Mina Başaran ve arkadaşlarının Dubai’deki bornozlu fotoğraflarının kullanılması da bu duruma neden olan bir diğer önemli faktördür. Atılan başlıklardan birkaç örnek şöyledir:

“Bekarlığa veda partisi için gitmişler”

“Bekarlığa veda partisi fantezisi acı sonla bitti”

“Bekarlığa veda partisi dönüşü facial!”

“Hüseyin Başaran’ın kızının jeti”

Kullanıcılar, tweetlerde genel olarak kendilerini hüküm verici bir otorite olarak görmüştür. Otoriter bir seslenme tarzıyla kazada ölenleri, çeşitli şekillerde (kötüleme, suçlama, azarlama vb.) yargılamış ve alay etmişlerdir. Kullanıcılar, olayı kendi bakış açılarından yorumlamış, buna göre bir neden-sonuç ilişkisi kurmuştur. Kullanıcılar, tweetlerde kazada ölenleri kötülemişler; yüz yüze iletişimde söylenmeyecek sözler söylemişler; ölenlerin yakınlarını rencide edici paylaşımlarda bulunmuşlardır.

Zengin-fakir teması altında toplanan tweetlerde halk arasında zenginler hakkında söylenen deyimler, sözler, küfürler yazılmış, zenginlere karşı toplumun fakir kesiminde oluşmuş önyargılarla dolu tweetler yazılmıştır. Adalet-din-ahlak ve şehit-ırkçılık-siyaset temaları altında atılan tweetlerde de genel olarak önyargılar içeren ifadeler, deyimler, küfürlü sözlerle olayda ölenler yargılanmıştır.

Çözümlemenin ikinci aşaması olan *yorumlama* kısmında, tweetleri atan kullanıcıların hangi toplumsal kaynaklara ve ideolojilere dayandıkları analiz edilmiştir. İlk olarak haber tweetlerini atan kullanıcılar olmak üzere hepsinin ataerkil toplum yapısından beslendikleri, erkek hegemonyasına hizmet eden, cinsiyetçi zihinsel şemalar kullandıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle ‘kadınların’ bekarlığa veda partisi yapmaları ağır bir şekilde eleştirilmiştir.

Bir holdingin patronunun kızına tahsis edilmiş özel jetle parti için yurtdışına gidilmesi olarak yorumlanan olay zengin-fakir tartışmasına yol açmıştır. Tweetlerde toplumsal hafızada eskiden beri yerleşmiş olan zenginlerle ilgili kötüleyici birçok söylem üretilmiştir.

Ahlak odaklı atılan tweetlerde BVP temasında olduğu gibi cinsiyetçi ahlaki anlayışa dayanan söylemler öne çıkmıştır. Dini söylemlerin ağırlıkta olduğu tweetlerde BVP’nin İslam’da yeri sorgulanmış ve bu partiye katılanlar hakaretler içeren ifadelerle yargılanmıştır. Genel olarak adalet, ahlak ve din odaklı tweetlerde, yetim hakkı yeme, mazlumun ahını alma, sonradan görme olma ya da

parayı savurma gibi suçlarla yargılamada bulunulmuş ve kaza olayı ilahi adaletin bir tecellisi olarak yorumlanmıştır.

Siyaset temalı yorumlarda, Başaran ve ailesi bazı tweetlerde gezici, bazılarında FETÖ'cü, bazılarında ise iktidarla işbirliği yapanlar olarak nitelenmişlerdir. BVP'ne gidilen ülkenin Türkiye'nin en büyük düşmanı olduğu üzerinden düşman ve ırkçı söylemler üretilmiştir.

Afrin hareketi esnasında kazanın olması, şehit verilen bir dönemde BVP için özel jetle lüks partilere gidilmesi olarak yorumlanmıştır, ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Tweetlerde şehit söylemleri üretilerek kazada ölenler yargılanmıştır.

Konu dışı teması altında gruplanan tweetlerde ise, ölümlü kaza haberi alaya alınmış, bazı haberlerde geçen "iş insanı" ifadesiyle ilgili yorumlar yapılmış, neden "iş adamı" denilmediği sorgulanmıştır. İş insanı ifadesi seks işçisi ifadesine benzetilerek dalga geçilmiştir. Bu tür tweetlerde de cinsiyetçi söylemler üretilmiştir.

Çözümlemenin son aşaması olan *açıklama* kısmında, söylemin toplumsal yapılar vasıtasıyla nasıl belirlendiği analiz edilmiştir. İnsanların birbirleriyle kurduğu iletişim ve etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve zaman içerisinde dönüşüm geçiren toplumsal yapılar, vaka çözümlemesinde irdelenmiştir. Türkiye'de İslam dininin aslolan esaslarından ziyade ataerkil zihniyetle şekillenen din, ahlak ve adalet anlayışı analiz edilen tweetlerde açıkça ortaya çıkmaktadır. Tweetlerde söz konusu zihniyet bir yandan yeniden üretilirken diğer taraftan da aslında yine gelenek olarak yerleşmiş olan bazı önemli toplumsal ahlaki normlar da yıkılmıştır. Türkiye'de halk arasında çokça yer etmiş olan "ölünün arkasından konuşulmaz" kuralı çiğnenmiş, yüz yüze iletişimde hala gözetilen bu kural 'arayüz' iletişimine geçildiğinde tamamen yıkılmıştır. Bu durum, yeni iletişim teknolojilerinin dönüştürdüğü toplumsal yapının bir tezahürüdür.

Bu aşamada haber dilinin ve haberin çerçevelenmesinin toplumda egemen olan önyargıların tetiklenmesine sebep olduğu aşikârdır. "Ölümlü jet kazası" olarak verilebilecek söz konusu haber, "özel jetiyle Dubai'ye ahlaksızlık yapmaya BVP'ne giden kadınların acı sonu" olarak lanse edilmiştir. Büyük gazetelerin bu tür bir başlıkla haberi servis etmesi, diğer gazetelerin büyük bir kısmının da aynı şekilde vermesine neden olmuş, ayrıca haberi okuyup ileten kullanıcılarla birlikte haber çok daha hızlı bir şekilde yayılmıştır. Burada Van Dijk'ın sembolik seçkinler ifadesiyle nitelendirdiği haber üretenler, eşitsiz toplum yapısının devam etmesine ve ataerkil zihniyetin beslenmesine sebep olmuş ve toplum üzerindeki manipüle edici gücü bir kez daha doğrulanmıştır.

7. SONUÇ

Bu çalışmada yeni medya kullanıcılarının özellikleri ve geçirdiği dönüşüm değerlendirilmiş, kullanıcılar tarafından üretilen kötülük türleri tanımlanmış ve örnek vaka analiziyle kullanıcılar tarafından üretilen kötülüğün boyutları çizilmeye çalışılmıştır.

Yeni medya kullanıcısının imkanları Web 2.0 teknolojisiyle birlikte oldukça genişlemiştir. Kullanıcı artık daha aktif, içerik üreten, metnin anlamını dönüştüren, yayın yapan, alımladığı içerikler hakkında yorumlar yapan ve söz sahibi olan bir konuma yükselmiş ve böylece bir yazar kimliği de kazandırmıştır. Aynı zamanda tüm bu özelliklere ikincil eşik bekçiliği görevi de eklenmiştir. Kullanıcının söz konusu dönüşümünün olumlu yanları tartışılmaz olmakla birlikte olumsuz taraflarının da olduğu aşikârdır. Kullanıcıya sunulan tüm bu imkanların kötülüğün üretimine katkısı olduğu son yıllarda yapılan ve bu çalışmada da bir kısmına yer verilen araştırmalarda ortaya konulmuştur. Kullanıcı, hızlandırılmış bir sistem içinde sürekli hızla akan gündemi yakalamaya çalışmakta ve hızlı tepkiler vermekte, yeterince düşünmeden yorumlar yapmaktadır. Ayrıca en yüksek etkileşimi alan tweeti atma yarışı da bu duruma başka bir boyut kazandırmaktadır. Twitter'da yayınlanan haberlerin doğruluk teyidi tam olarak yapılmadan tepkiler verilmekte, kişiler veya kurumlar yargılanmaktadır. Kimi zaman vicdanın ve empatinin yer almadığı yorumlarla insanlar siber alanda linç edilmektedir. İnsanlar ve kurumlar itibarsızlaştırılmaktadır. Gerçek hayatta olsa kanunlarla hak aranacak durumlar, siber alanda karşılıksız kalmaktadır. Haber sitelerinin "tık" kaygısı da bu durumu körükleyen bir başka etken olarak ortaya çıkmaktadır. En çok tıklanan haber olma kaygısıyla manipüle edici başlıklar atılmaktadır. Tüm bu kötülük olaylarının artmasına bir diğer etken ise kullanıcılara sunulan sahte hesaplarla anonim olma özelliğidir. Böylece anonim olan kullanıcılar yaptıklarının sorumluluğunu almamakta, kimlere nasıl zarar verdiklerini düşünmeksizin gayri ahlaki davranabilmektedir. Kötülük işlemeye meyilli insanlar anonim olarak kendisine bir 'tık' kadar yakın olan sosyal medya platformlarında rahatlıkla suç işleyebilmektedir.

Bu çalışma sonucu yeni medyada ortaya çıkan kötülük türleri olarak yaygın kullanılan siber şiddet ve siber zorbalık ve türlerine yer verilmiştir. Yapılan vaka analizinde vuku bulan kötülük türü ise bir siber zorbalık türü olan *siber kötüleme* olarak belirlenmiştir.

Aynı zamanda bu çalışmayla öfke kontrolü olmayan ve kendilerini sakinleştirmekte yetersiz kalan insanların yeni medya ortamlarının imkanlarıyla ve denetimsizlikleriyle birlikte kolayca nasıl birer siber zorbaya dönüştükleri ortaya konulmuştur. Çalışmada ortaya çıkan bir diğer sonuç ise kişiye veya kuruma zarar verici içeriklerin kopyala-yapıştır-ilet vb. özelliklerle hızla yayılması ve uzun süre siber alanda kalmaları sonucu siber zorbalığa uğrayanların mağduriyetlerinin artmasıdır. Örnek vakada kaza üzerinden 4 yıl geçmesine rağmen mağdurlar hakkında yazılan tweetler, yapılan haberlerin çoğu siber alanda durmaya devam etmektedir. Bu bağlamda yeni medyada hukuki denetimin yetersizliği de kötülüğün engele takılmadan kolayca üremesinde öne çıkan bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Al-Alosi, H. (2017). Cyber-Violence: Digital Abuse in the Context of Domestic Violence. *UNSW Law Journal*, 40(4), 1573-1603.
- Aslan, A. ve Doğan, B. Ö. (2017). Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak “Potinss” Örneği. *Marmara İletişim Dergisi*, (27), 95-119.
- Bocij, P. ve McFarlane, L. (2003). Cyberstalking: The Technology of Hate. *Police Journal*, 76(3), 204-221.
- Curran, J. (2012). Reinterpreting The Internet. James Curran, Natalie Fenton ve Des Freedman (Ed.), *Misunderstanding the Internet*, içinde (s. 34-65). London: Routledge.
- Ehman A. C. ve Gross A. M. (2019). Sexual Cyberbullying: Review, critique, & future directions. *Aggression and Violent Behavior*, (44), 80-87.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study Of Language*. London and Newyork: Longman.
- Flick, U. (2005). Konstruktivismus. Flick, U., Kardorff, E., Steinke, I. Reinbek (Ed.), *Qualitative Forschung. Ein Handbuch* içinde (s.150-158). Reinbek: Rowohlt-Taschenbuch.
- Fuchs, C. (2014). *Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş* (Çev. D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı), İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Fuller, M. & Goffey, A. (2009). Towards An Evil Media Studies. Parikka, Jussi and Sampson, Tony D., Cresskill, N.J. (Ed.), *The Spam Book* içinde (s. 141-159). New York: Hampton Press.
- Fuller, M. & Goffey, A. (2012). *Evil Media*. Cambridge, Massachusetts London, England: MIT Press.
- Hardaker, C. (2010). Trolling in Asynchronous Computer-Mediated Communication: From User Discussions to Academic Definitions. *Journal of Politeness Research*, 6(2), 215-242.
- Hitchcock, J. A. (2006). *Net Crimes & Misdemeanors: Outmaneuvering Web Spammers, Stalkers, and Con Artists*. New Jersey: Information Today, Inc.
- Huang Y. ve Chou C. (2010). An Analysis of Multiple Factors of Cyberbullying Among Junior High School Students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1581-1590.
- Kowalski R. M., Limber S. P., & Agatston P. W. (2008). *Cyber Bullying, Bullying in the Digital Age*. UK: Blackwell Publishing.
- Livingstone, S. (2004). The Challenge of Changing Audiences: Or, What is the Audience Researcher to Do in the Age of the Internet? *European Journal of Communication*, 19(1), 75-86.
- Mitra A. & Cohen E. (1999). Analyzing the Web: Directions and Challenges. Steve Jones (Ed.), *Doing Internet Research* içinde (s. 179-202). California: Sage Publications.
- Papacharissi, Z. (2009). The Virtual Geographies of Social Networks: A Comparative Analysis of Facebook, LinkedIn and AsmallWorld. *New Media & Society* 11 (1-2), 199-220.
- Papez, G. M. ve Veer, E. (2017). Don't Feed The Trolling: Rethinking How Online Trolling Is Being Defined And Combated. *Journal of Marketing Management*, 33(1),1-19.
- Postman, N. (2006). *Teknopoli* (Çev. Mustafa Emre Yılmaz), İstanbul: Paradigma.
- Sari, S. V. ve Camadan, F. (2016). The New Face Of Violence Tendency: Cyber Bullying Perpetrators And Their Victims. *Computers in Human Behavior*, 59, 317-326.

- Singer, J. B. (2013). Kullanıcı-Türevli Görünürlük – Ortak Medya Alanında İkincil Eşik Bekçiliği. Himmet Hülür ve Cem Yaşın (Ed.), *Yeni Medya: Kullanıcının Yükselişi (2016)* içinde (s. 136-159). Ankara: Ütopya.
- Srivastava, S. (2012). Pessimistic Side of Information & Communication Technology: Cyber Bullying & Legislature Laws. *International Journal of Advances in Computer Science and Technology*, 1(1), 14-20.
- Swati, A. ve Rai, S. (2018). Crime by the Commons, Emerging Trend in Social Media. *Journal of Content, Community and Communication*, 4, 35-41.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (t.y.). <https://sozluk.gov.tr> Erişim Tarihi: 03.06.2019
- Turan, N., Polat, O., Karapirli, M., Uysal, C. ve Turan, S. G. (2011). The New Violence Type Of The Era: Cyber Bullying Among University Students: Violence Among University Students. *Neurology, Psychiatry and Brain Research*, 17 (1), 21–26.
- Virkar, S. (2014). Trolls Just Want to Have Fun: Electronic Aggression within the Context of e-Participation and Other Online Political Behaviour in the United Kingdom. *International Journal of E- Politics* 5 (4), 21-51.
- Vosoughi S., Roy D. & Aral S. (2018). The spread of true and false news online. *Science* 359 (6380), 1146-1151.
- Weinberg, D. (2014). *Contemporary Social Constructionism*. Philadelphia: Temple University.
- Willard, N. (2006). Cyberbullying and Cyberthreats Effectively Managing Internet Use Risks in Schools. https://www.cforks.org/Downloads/cyber_bullying.pdf Erişim Tarihi: 03 Aralık 2019.
- Willard, E. N. (2007). *Cyberbullying And Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress*. Illionis: Research Press.
- URL1 <https://www.tamgaturk.com/zizi-papacharissi-ile-soylesi-erisim-ozgurlugu-mu-fikir-ozgurlugu-mu/22951/> Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2021.
- URL2 <https://www.statista.com/statistics/970920/monetizable-daily-active-twitter-users-worldwide/> Erişim Tarihi: 10 Nisan 2021.
- URL3 <https://www.ldoceanonline.com/dictionary> Erişim tarihi: 10 Nisan 2020
- URL4 <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> Erişim tarihi: 10 Nisan 2020
- URL5 <https://www.haberturk.com/twitter-karakter-siniri-kalkinca-neler-degisti-2202175-teknoloji> Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2019
- URL6 <https://www.adbaanalytics.com/sosyal-medyada-2018in-enleri-adba/> Erişim Tarihi: 11 Ekim 2020.
- URL7 https://www.adbaanalytics.com/wp-content/uploads/2020/01/Adba_Analytics_Sosyal_Medyanin_Enleri_2019.pdf, Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020.
- URL8 <https://www.adbaanalytics.com/sosyal-medyada-2020nin-en-cok-konusulanlari-belli-oldu/> Erişim Tarihi: 16 Ocak 2021.
- URL9 <https://www.dw.com/tr/oxford-raporu-her-beş-kışiden-biri-siber-zorbalık-yapıyor/a-59699280>, Erişim Tarihi: 09 Kasım 2021.
- URL10 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/vermicem-vermicem-videosunun-sirri-ortaya-cikti-93787> Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2020
- URL11 <https://twitter.com/cumhuriyetgzt/status/972881183691431936?s=20>, Erişim Tarihi: 11 Ekim 2018.
- URL10 <https://rm.coe.int/t-cy-2017-10-cbg-study-provisional/16808c4914>, Erişim: 14.05.2019.
- URL12 https://www.medyaloji.net/haber/vermiycem-diyen-kiz-niye-mahkemelik-oldu-vermiycem-diyen-kiz-kim_23626785.html 21 Mayıs 2020.
- URL13 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-turk-ozel-jeti-iranda-dustu-ucakta-bulunan-11-kisi-oldu-40768590> Erişim Tarihi: 11 Ekim 2018.
- URL14 <http://hry.yt/WhSIc> Erişim Tarihi: 11 Ekim 2018.